

Національний заповідник «Глухів»

**Юрій
КОВАЛЕНКО****Завідувач
науково-дослідного
відділу Національного
заповідника «Глухів»**

Правда та «міфи» про загибель генерала

Історія про смерть генерал-майора бронетанкових військ Григорія Сергійовича Рудченка, який загинув під час визволення м. Глухова у 1943 році, була начебто добре відома. Пізніше виникло кілька версій, за однією з яких Г. Рудченко загинув під час авіанальоту, коли оглядав вишикувані підрозділи ввіреного йому танкового корпусу, за іншою – від кулі снайпера при в'їзді на танку до визволеного Глухова. Власне вони і були відомі мені ще за шкільних років, а від кого саме я їх почув, наразі вже не згадаю. Але те, що версії висловлювалися, як офіційні (причому кожна з них), про це пам'ятаю точно. Відповідь на це питання вирішив пошукати, працюючи на початку нинішнього 2014 р. з документами періоду Великої Вітчизняної війни у Центральному архіві Міністерства оборони Російської Федерації (м.Подольськ). Результатом пошуків і стала ось ця невеличка стаття про життя та загибель генерала Г.С. Рудченка.

Григорій Сергійович Рудченко народився 12 лютого 1900 р. у м. Суми. З 1918 р. він брав участь у громадянській війні у складі Робітничо-Селянської Червоної Армії (РСЧА) на південному фронті. Після закінчення війни навчався на 7-х Севастопольських артилерійських командних курсах, пізніше – на курсах удосконалення командного складу, потім служив у різних військових підрозділах сухопутних військ. У березні 1933 р. він став слухачем Військової академії механізації та моторизації РСЧА ім. Й.В. Сталіна, по закінченні якої викладав у Полтавському військовому автотехнічному училищі. У 1940 р. Г. Рудченка призначають начальником штабу 31-ї окремої легкої танкової бригади, а у березні 1941-го – начальником штабу 55-ї танкової дивізії 25-го механізованого корпусу Харківського військового округу. На цій посаді Григорій Сергійович і розпочав війну. Він воював на Західному, Центральному та Брянсько-

Григорій Сергійович Рудченко

му фронтах. З квітня 1942 р. полковник Г. Рудченко – начальник штабу 9-го танкового корпусу, який з квітня 1943 р. брав участь у боях на Центральному фронті, у Курській битві, у Чернігово-Прип'ятській наступальній операції. 25 серпня 1943 р. Рудченка було призначено командиром 9-го танкового корпусу.

29 серпня до 18.00 підрозділи 9-го танкового корпусу під командуванням полковника Г.С. Рудченка повністю оволоділи селищем Есмань (зараз с. Червоне), де протягом ночі укріплювали свої позиції та вели розвідку у напрямках Горілого, Глухова, Студенка та Суходолу. Рудченко мав намір вранці 30 серпня стрімким ударом захопити Глухів, про що й доповів командарму 60-ї армії. Початок наступу планувався на 6.00 ранку. Але командарм згоди на це не дав, наказавши й надалі укріплювати позиції в Есмані та чекати підходу основних сил 60-ї армії.

Для ведення дальньої розвідки в ніч з 29 на 30 серпня 28-й окремих

Продовження на стор. 2

Траурний мітинг під час похорону генерала у Глухові

Закінчення. Початок на стор. 1
розвідувальний батальйон виступив у напрямку Глухова. До світанку командир 9-го танкового корпусу надійшло повідомлення, що батальйон, досягнувши північної околиці Глухова, зустрів організований опір сильного ар'єргарду супротивника у складі піхоти та кількох танків і поніс втрати. Довідавшись від місцевих жителів, що німці вночі почали евакуацію своїх підрозділів та майна з Глухова, але не маючи подальших задач від командарма, Г. Рудченко, оцінивши обстановку, надіслав на допомогу розвідувальному батальйону сильний механізований загін у складі 23-ї танкової бригади та посиленої роти піхоти 8-ї мотострілецької бригади. До

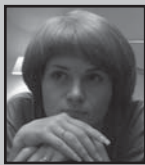
13.00 Глухів повністю звільнили від німців. У ході операції було захоплено 28 складів із продовольством та військовим майном, взято у полон 500 солдатів та офіцерів супротивника. О 14.00 на ім'я командира корпусу була отримана телеграма Військової Ради Центрального фронту наступного змісту: «Военный Совет Центрального фронта выражает Вам, всем офицерам, сержантам и рядовым бойцам доблестного 9 танкового корпуса свою благодарность за славные боевые успехи, за проявленные при этом героизм и мужество. Желаем вам, боевые друзья, новых, еще лучших успехов».

Рокоссовский, Телегин».

До четвертої години ранку 31

серпня 1943 р. корпус у повному складі розмістився й зайняв оборону в районі Глухова. Спостережний пункт корпусу знаходився в 1 км на північний захід від с.Заручина, командний пункт – на відмітці 217.2 за 4 км на північний схід від Глухова. Саме на цьому відрізку шляху, згідно бойового донесення, коли командир корпусу слідував зі спостережного на командний пункт, о 8.00 під час нальоту ворожої авіації він був смертельно поранений і через 2 години помер.

1 вересня 1943 р. надійшла звістка про те, що командир 9-го танкового корпусу полковнику Г.С. Рудченку присвоєно чергове військове звання генерал-майора бронетанкових військ. Чи встиг про це довідатися Григорій Сергійович?..

**Вера
НАЗАРОВА**

Генеалог
г. Москва

Тропинками глуховських кладбищ

Продолжение.

Начало в №1(61), 3(63) 2014 г.

БЕКИ

В самому центрі села Белокопытово, взле Покровської церкви садинок стоять два пам'ятника, шикарні по меркам столітньої давності навіть для уездного Глухова, і безымянный залізний хрест. Это могили сім'ї Петра Вильгельмовича Бека – владельця цих місць, котрий ще при житті забезпечив собі почесне право быть похороненим взле храму.

Петр Вильгельмович народився в 1832 году в сім'ї титулярного советника Вильгельма Бека. В 22 года окончил курс Горегоретского Земледельческого Института и в 1854 году вступил на гражданскую службу при департаменте сельского хозяйства и по ведомству Государственного коннозаводства. Вскоре Петр Вильгельмович женился на Софье Ивановне. Первое время молодая семья жила в Янполе, а затем переехала в принадлежащее Бекам имение Заруцкое, где сразу после отмены крепостного права предприимчивый хозяин учредил известняковый и винокурный заводы. К этому времени в семье уже было 3 мальчика: Сергей, Евгений и Николай. С рождением долгожданной девочки, которую нарекли Марией, на семью обрушилась большая беда. В 1866 году на 25 году жизни, так и не оправившись от родов, скончалась Софья Ивановна Бек. Безутешный супруг похоронил тело любимой около входа в Покровскую цер-

Пам'ятники на могилах Софьи Ивановны и Петра Вильгельмовича Бек. Общій вид

ковь взлези своего имения и полностью отдался службе и хозяйственным делам.

В 1872 году Петр Вильгельмович Бек перешел на службу по выбору Глуховской Городской Думы и вскоре женился во второй раз. Его избранницей стала племянница Николая Артемьевича Терещенко Екатерина Семёновна Куксина (по первому мужу Аммосова). Связано это с женитьбой или нет – неизвестно, но примерно в это же время Бек становится главным управляющим всех имений и пред-

приятый Терещенко в Глуховском уезде. А это, даже в пределах одного уезда, была целая империя – работали гигантские по тем временам Сахарофаинальный завод в Михайловском хуторе, Свеклосахарный в м. Воронеж и бумажная фабрика в Некрасове, мукомольное производство в хуторе Павловка и винокурный завод в Чуиковке. Николай Артемьевич Терещенко был построен в Глухове взле бульвара большой двухэтажный дом, часть которого занимал Петр Вильгельмович,

находясь в городе по служебным делам. Собственный бизнес развивать было некогда, т.к. все силы и время были отданы Товариществу Терещенко. Меловые горы, находившиеся в имении Заруцкое, вместе с известковым заводом были отданы в аренду местному еврей, однако Бек, пользуясь своим положением и возможностями, постоянно способствовал продвижению дел арендатора. Меловой завод в Заруцком всегда имел гарантированные заказы на мел и известь от надёжного партнёра – предприятий Терещенко, часть из которых, по мере роста сахарной империи и отхода Терещенко от деятельности в других отраслях, перешла во владение Бека. В Глуховском уезде в собственности Петра Вильгельмовича оказалась водяная мельница в хуторе Павловка. Позднее в этом же хуторе Беком был открыт еще и маслобойный завод. Со временем дружеские и деловые отношения с Терещенко настолько окрепли, что Петр Вильгельмович стал сотрудником попечительства всех открываемых Терещенко заведений: Глуховского детского приюта, больницы Св. Евфросинии, Глуховского городского 3-х классного училища, которыми Бек заведовал со дня основания, не получая жалования и трудясь совершенно безвозмездно, а также попечительного совета женской гимназии.

К началу 1900-х годов П.В. Бек был произведён в статские советники, награждён орденами Св. Анны 3 степени, Св. Станислава 3 степени, бронзовой медалью в память войны 1853-56 годов на Андреевской ленте и орденом Св. Владимира 4 степени. Дети к этому времени выросли. Сын Сергей стал гражданским инженером, жил в Глухове, Киеве, Эривани, участвовал в строительстве различных сооружений, в том числе выполнял некоторые постройки в бактериологическом институте. Сын Николай жил в Санкт-

Надписи на могильных стелах Софьи Ивановны и Петра Вильгельмовича Беков

Петербурге. Однако семейным гнездом по-прежнему оставалось Заруцкое, где был огромный дом, «чудесное купание», лес и парк с качелями, «гигантскими шагами» и крокетом. Здесь проходили шикарные обеды с пышно накрытыми столами и присутствием многих гостей.

Петр Вильгельмович Бек скончался 9 сентября 1902 года и был с почестями погребен на территории Покровской церкви рядом с первой супругой. Имя перешло к их сыну Евгению, который окончил Тверское кавалеристское училище и, уйдя в отставку штабс-ротмистром, обосновался в Заруцком. Евгений Петрович некоторое время представлял в Глухове «Санкт-Петербургское страховое общество», а с 1911 года был Земским начальником 1-го участка Глуховского уезда. Его сыновья, Пётр и Александр, учились в Университетах, а затем служили в Царской армии, дочь Вера получала образование в Киевском Институте, но революция прекратила и образование, и жизнь в родовом гнезде – вся семья

переехала в Глухов. В конце 1917 года оба внука Петра Вильгельмовича, после разрухи армии, возвратились в Глухов, где вскоре были расстреляны прохожими отрядами красных почти что на глазах у матери, Ольги Игнатьевны Бек. В 1920 году скончалась вторая жена Петра Вильгельмовича – Екатерина Семёновна. Возможно, её похоронили рядом с супругом возле Покровской церкви села Белокопытово и лишь поставленный в агонии революции и гражданской войны железный крест с давно исчезнувшими надписями хранит память о супруге Петра Вильгельмовича Бека и внучке Артемия Яковлевича Терещенко. История семьи Бек навсегда утратила связь с Россией, Глуховом, Заруцким. В 1920 году внучка Петра Вильгельмовича, Вера Бек, вместе с матерью была эвакуирована на пароходе «Саратов» из Новороссийска в Египет, где они прожили в лагерях для беженцев до 1921 года. Впоследствии Вера Евгеньевна поступила воспитательницей в одно из самых лучших учебных заведений в Александрии, во Французский лицей, где при контакте с профессорами она имела возможность расширить свой с детства большой талант к живописи. В 1928-29 годах Вера Бек дважды посещала Париж, где проходила курсы при Художественной Академии «Жюлиана». Картины Веры Евгеньевны начали выставляться на многих выставках Александрии и Каира. Ольга Игнатьевна Бек скончалась в 1946 году и была похоронена на греческом православном кладбище в Александрии. Вера Евгеньевна Бек с мужем, после революции в Египте в 1956 году, уехала в Соединённые Штаты, где, несмотря на все трудности, не покидала творчества, раскрывала новые и новые грани своего обширного таланта и стала яркой представительницей русского зарубежного художественного мира, мира, незримыми узами всё еще связанного с Россией...

Имение Беков в с. Заруцкое

Феофан Пашкевич в воспоминаниях дочери Евы

Продолжение.

Начало в номере № 3(63) 2014

Круг друзей и интересов Феофана Александровича не ограничивался медиками и областью медицины. В 1911 или 1912 г. он посетил в Киеве Всемирную выставку, куда взял с собою и меня. Остались воспоминания о страшной усталости от хождения по выставке, о фонтане с высоко бьющими разноцветными струями воды. Оставляя меня у друзей, отец посетил и несколько киевских клиник. Вернулись мы домой с пачкой книг. Друзья дома поспешили к нам послушать рассказы папы о выставке, о новинках литературы.

В семье мы получали газету «Русские ведомости», журналы «Нива», «Солнце России» и «Пробуждение». Дети были подписаны на журналы «Маяк» и «Солнышко». Татьяна Викторовна выписывала по каталогам для дочерей из Москвы и Петербурга много книг – как познавательную, так и художественную литературу. Но книжек «модной» тогда Л. Чарской в доме не было.

Библиотека наша состояла из большого числа медицинских изданий, которыми пользовались многие городские врачи. Были медицинские и географические атласы, энциклопедии Брокгауза и Ефрона, Советская. Много книг было из других областей знаний: по мирозданию, природоведению (тома Брэма «Жизнь животных») и пр. Очень интересной была богато иллюстрированная «Живописная Россия». Имелись книги по истории В. Ключевского, М. Грушевского и других авторов. Из художественной литературы запомнились многотомные брокгаузовские издания из серии «Библиотека великих писателей»: В. Шекспира, Д. Байрона, А. Пушкина. Более скромными были издания многих русских классиков, в том числе двухтомник А.М. Горького, изданный в 90-х годах XIX в.

После Февральской революции с чердака было принесено около полусотни спрятанных там книжек и брошюр, изданных в период первой русской революции, в том числе программы политических партий, брошюра К. Каутского с предисловием В.И. Ленина, также популярные издания для народа, такие как «Пауки и мухи» и др. Из украинской литературы

помню тома украинской поэзии «Вик», Т.Г. Шевченко «Кобзарь» на украинском и русском языках, А. Крымского, И. Нечуй-Левицкого, Г. Квитки-Основьяненко, И. Котляревского и др.

В Глухове был Учительский институт, основанный в 1874 г. В свое время в нем учились С. Сергеев-Ценский, А. Довженко, С. Васильченко. В 1905–1907 гг. в институте сложились демократические традиции, окрепшие в период Первой мировой войны, еще более – с 1917 г., когда директором института стал К.П. Ягодский.

Ф.А. Пашкевич ещё до 1914 г. был приглашен преподавателем в Учительский институт, где читал лекции по гигиене и санитарии, пользуясь уважением не только как медика, но и человека высокой культуры.

Летом 1914 г. началась Первая мировая война. На фронт ушли оба пехотных полка, стоявших в Глухове. Провожал их весь город. Помню, как к колоннам подбегали девушки, женщины, я с сестрами вместе с другими детьми, чтобы вручить солдатам цветы и бутоньерки. Духовой оркестр исполнял марши «Амурские волны», «Прощание Славянки».

С одним из полков – Батуриным – ушел военный врач, близкий друг Ф.А. Пашкевича Иван Григорьевич Дергун. Отец получал от него с фронта письма о безобразной организации медико-санитарной службы в армии. Через несколько месяцев И.Г. Дергун покончил с собой. Гроб с телом был привезен в Глухов, где остались его жена и две дочери. Сохранилась фотография гроба с венками, лентами и портретом покойного. Отец выступил с речью на похоронах товарища. Не знаю ее содержания, но помню, что кто-то из знакомых сказал маме: «Имея троих детей, Феофану Александровичу нельзя было так выступать: теперь ждите неприятностей». Но, к счастью, пронесло.

Татьяна Викторовна Пашкевич в молодости болела туберкулезом легких. Перед войной она дважды ездила на лечение в Крым, несколько раз лежала в клиниках Москвы. В связи с этим в семье несколько лет до войны жили гувернантки-воспитательницы, занимавшиеся с детьми чтением, языками, рукоделием: одна русская – Юлия Федоровна, две латышки – Люция Карловна и Елизавета Генриховна.

Быстрое наступление немецкой

армии осенью 1914 г. вызвало большой поток беженцев из Западного края, ныне – Польши. В числе их была приехавшая к нам семья племянника отца: глава семьи – священник о. Владимир Гердасевич, его жена, трое детей и две служанки. Через несколько недель отец Владимир получил приход в с. Сварково, в верстах шести от Глухова, и его семья переехала туда. Но в первые годы старшая дочь, а потом подраставшая вторая дочь и сын несколько лет жили в семье Пашкевичей (надо было учиться в городе, в гимназиях).

Весь период войны мы, старшие девочки, ежедневно бегали в центр города «ловить» газетчиков, продававших на улицах «телеграммы» о событиях на фронте. Они были отпечатаны на тонкой цветной бумаге – розовой, голубой, зелёной – форматом полулиста.

В первые же месяцы войны на фронт ушли и скоро были убиты два двоюродных брата Т.В. Пашкевич. Обе их сестры после этого также стали фронтовыми сестрами милосердия.

На фронте не хватало медицинского персонала. Феофан Александрович подал прошение о зачислении его врачом в действующую армию и в 1915 году был назначен главврачом санитарного поезда имени Черниговского дворянства, курсировавшего между Западным фронтом и Москвой. Сохранились фотографии: медицинский персонал и начальство на фоне санитарного поезда, внутренняя часть вагона-операционной.

В армии была большая вшивость, учащались случаи заболевания тифом, которые позже перерастали в эпидемии. Мама перед отъездом отца на фронт сшила ему пару нижнего белья из шелка, чтобы предохранить от переносчиков заразы. Но отцу удалось уберечь от тифа своих раненых; он привез домой это белье ненадеванным, и из него позже были шиты дочерям прелестные голубые блузки. Это было чрезвычайным событием в быту того времени, так как мануфактура в магазинах отсутствовала. В доме завилась прялка. На ней девочки под руководством матери и няни Ганны вечерами пряли овечью шерсть, которую отдавали ткать на село. Из ткани в черно-белую клетку нам шили юбки, а на блузки шёл крестьянский холст. В таком наряде я поехала в 1924 году в Ленинград поступать в институт.

По вечерам у нас, детей, было еще одно дело: сидя за большим столом мы «щипали корпию», то есть разбирали на волокна разрезанное на куски старое белье. Не знаю, то ли тогда ваты вообще не было, то ли ее не хватало, но корпия шла в больницы и госпитали вместо ваты, и

ее щипали во многих знакомых семьях.

В городе появлялось все больше раненых с фронтов. Для них, а также для стоявшей в городе воинской части, устраивались изредка спектакли прямо в казармах. Помню, как отец повел нас и няню Ганну на один такой спектакль. Не знаю, то ли его давала приезжая труппа, то ли это была солдатская самодеятельность.

Показывали народную драму «Царь Максимилиан». На нас она произвела глубокое впечатление. До сих пор помню такие диалоги. Царь Максимилиан с важностью взывает: «Скорород-хитмаршал! Явись перед трон моего величества!». Появляется Скорород, кланяется в ноги царю и смиренно вопрошает: «Пошто царь-государь меня призывает? Или какие дела-указы повелевает?». Царь отвечает: «Пойди и приведи сына моего непокорного Адольфу!». Скорород: «Пойду и приведу сына твоего непокорного Адольфу!». Появляется Адольфа. Царь Максимилиан кричит: «Покорись моему величеству!». Адольфа: «Не покорюсь твоему величеству!». И эта сцена повторялась трижды. Мы были взволнованы, а отец посмеивался в бороду. Много лет он, шутя, так и обращался к какой-либо дочери: «Непокорная Адольфа!».

В 1918–1921 гг. вся Украина была охвачена гражданской войной. Коренные глуховчане вспоминали, что в городе, начиная с марта 1917 г., власть менялась 13 раз.

Советская власть установилась в городе в марте 1917 г. вначале как власть меньшевистской ориентации. Она впоследствии четырежды свергалась, и только в пятый раз, к осени 1921 г., после разгрома банд отрядом коммунистов при поддержке населения, на уездном съезде Советов был избран уездный исполком, который уже никем не был свергнут, а обновлялся на очередных выборах в Советы.

Под кем же пришлось быть Глухову между очередным приходом к власти большевиков? Это были и войска Центральной Рады, и австро-немецкие оккупанты, и деникинцы, и, наконец, бесчисленные банды (например, известной «Маруси»), особенно активно действовавшие летом-осенью 1921 г.

В ночь на 1 января 1918 г. город был взят партизанским отрядом во главе с известным комиссаром-матросом В. Цыганком и первым московским красногвардейским отрядом А. Знаменского. Однако вместе с ними в Глухов ворвалась и банда анархистствующих элементов, которые учинили в городе еврейский погром, а также вырезали часть семей местных помещиков, разграбив

Санитарный поезд им. Черниговского дворянства

их дома. Мимо нашего дома утром 1 января в тусклом свете зимнего утра проехали десятки саней-розвальней с наваленными на них голыми трупами, следуя к еврейскому кладбищу. Меня, одиннадцатилетнюю девочку, разбудила посмотреть на это страшное зрелище няня Ганна, сказав: «Дывись, дытыно, що робыться на свити!». До смерти не забуду этих минут, когда я стояла на холодном крашеном полу у окна и в чем-то сама себе клялась.

Когда совсем рассвело, отец взял свою «докторскую» клетчатую коричневую сумку с инструментами, бинтами, лекарствами и отправился по домам, где жили евреи. Среди населения Глухова их была едва ли не половина, так как в царское время он находился в черте оседлости. Подтверждением этого может быть количество моих соучениц, которое я помню его до сих пор: из 41-й девочки – 19 евреек.

С отцом в его трагический поход отправилась мама. Вернулись они поздно. Вечером измученная мать рассказала о случае, происшедшем во дворе дома на углу нашей Красной улицы и Путивльской. Погромщики убили хозяина дома – Месежникова, а сына его ранили и ушли. Отец перевязал мальчику руку и уже вышел с мамой во двор. В этот момент в ворота вошла новая группа громил. Поняв по разбитым стеклам, что опоздали и поживиться уже нечем, они бросились к отцу. Узнав, что он врач и ходил оказывать помощь, бандиты стали кричать на него, а один заорал: «Да он сам жид! К стенке его!». Замечу, что у Ф.А. Пашкевича при черных волосах была рыжая борода. Потрясенная этой угрозой и молчанием мужа, который считал недостойным «оправдываться» и объяснять, что он не еврей, Татьяна

Викторовна, видя, что погромщики не местные, стала в отчаянии кричать: «Муж мой – не еврей, его в Глухове все знают, хотя мы только 10 лет как приехали из Смоленска!». И тут неожиданно один из тех, кто толкал Феофана Александровича к забору, собираясь его расстреливать, сказал: «Хлопцы! Я знаю этого человека! Феофан Александрович, вы меня помните? Я же был у вас санитаром в смоленской больнице!».

Об этом эпизоде я рассказала впоследствии своим сыновьям, гордясь отцом. И вот каким эхом этот случай откликнулся через 25 лет. В 1943 г. я с детьми и свекровью была эвакуирована из Ленинграда в Шадринск Курганской области. Время было трудное. Вопреки благостным публикациям того периода, местное население далеко не было в восторге от повышения цен и наплыва эвакуированных, которые вселялись в частные дома, «уплотняя» постоянно живущих. Среди эвакуированных из Белоруссии, с Украины находилось немало евреев, что было естественно, так как им прежде всего грозила смерть от немецко-фашистских оккупантов. Осенью 1943 г. в Шадринске наши дети прибежали с огорода, где окучивали картошку. Смотрю – у старшего сына лоб и правый глаз залиты кровью. Я бросилась обмывать ему лицо, перевязывать лоб с рассеченной бровью. Спрашиваю: «Что же случилось?». Младший, Стас, отвечает: «Мальчишки из соседнего огорода стали бросать в нас камнями и кричать: Жиденята! Наехало вас тут полный город!». Бабушка, плача, вскрикнула: «Что же вы не сказали, что вы – русские!». А сын сказал: «А дедушка Фаня, ведь, молчал, когда его хотели убить. Ну и мы молчали».

Продолжение в следующем номере

**Юлія
ШИШКІНА**
Науковий співробітник
Національного
заповідника «Глухів»

Парафіяльне життя Глухова початку ХХ ст.

Враховуючи поживлення інтересу до церковної історії в умовах духовного відродження України, тема облаштування парафіяльного життя міст на початку ХХ ст. – період ідеологічного панування церкви та її тісних взаємозв'язків з державними структурами – викликає зацікавлення серед широкого загалу.

Церква у зазначений період була не тільки засобом організаційного оформлення духовного життя послідовників певної конфесії – вона водночас поставала як релігійно-громадська організація, бо завжди брала участь в облаштуванні суспільного життя населеного пункту, у якому розташовувалась.

У Державному архіві Чернігівської області (фонд № 679 Чернігівської духовної консисторії) зберігаються справи № 387 та № 388, які містять дані про церкви і церковних служителів Глухівського повіту початку ХХ ст. Переглянувши ці справи, ми виокремили низку документів, які є підґрунтям для всебічного аналізу засобів організаційного оформлення духовного життя м. Глухова початку ХХ ст.

На території м. Глухова у цей період знаходилося дев'ять церков: Вознесенська, Миколаївська, Спасо-Преображенська, Покровська, Різдва Пресвятої Богородиці, соборна Свято-Троїцька, Трьох-Анастасіївська, Трьохсвятительська та Покровська (наразі у с. Годуновка). Благодійним у 1911 р. значився протоієрей Герасим Смоличев, під наглядом якого і перебували названі церкви. Зупинимося на їх описі.

Вознесенська церква кам'яна, міцна, будівлею та дзвіницею в одній зв'язці. При церкві знаходився міський цвинтар, обнесений кам'яною та дерев'яною огорожею. В храмі було три престоли: головний (на честь Вознесіння Господня) і два бічні (на честь Успіння Пресвятої Богородиці та Феодосія Углицького). У 1911 р. церква отримала прибутку на 250 крб., у т. ч. за виконання християнських треб – приблизно 100 крб., відсотків з капіталу, вкладеного на час поминання

померлих, – 27 крб. 30 коп. До церкви відносилось 110 десятин землі, проте через непридатність для обробітки вона не приносила прибутку. Біля церкви розташовувався міцний двоповерховий будинок, споруджений стараннями прихожан. Капиць, що відносились до церкви, не існувало. Храм мав цегляний завод за межею міста з майже $\frac{3}{4}$ десятини землі. Прибуток від заводу обчислювався близько в 100 крб.

У 1895 р. при церкві була відкрита приходська школа, де постійно навчалось близько 70 хлопчиків. Розміщувалась вона у будинку протоієрея Смоличева. Кошти на її утримання виділяли Св. Синод (200 крб.) та Глухівське повітове відділення (400 крб.).

Опис церковного майна 1855 р. був перевірений у 1905 році. Копії метричних книг зберігались з 1817 р., сповідальні розписи – з 1810 р.

У 1911 р. священником при Вознесенській церкві служив Микола Миколайович Самбурський, 1861 р. н., син священника. Закінчив курс Чернігівської Духовної семінарії у 1883 р. Мав дружину та 9 дітей. Родина проживала у дерев'яному будинку і мала при ньому 140 кв. сажнів землі. Церковним старостою натовді був Іван Петрович Єжов, 1860 р. н.

Приход Вознесенської церкви

Соціальний стан	Будинки	Чоловіки	Жінки
духовні	2	12	14
дворяни	17	29	47
міщани	169	404	456
селяни	13	124	139
військові	18	131	137
іновірці	24	102	94
всього	273	802	887
хутір Родіонівка	11	29	31

Миколаївська церква розташовувалась у центрі міста на Соборній площі. Була кам'яною з такою самою дзвіницею, мала один престол на честь св. Миколая архієпископа Мирлікійського. По штату при ній зна-

ходились священник та псаломщик, жалування їм не передбачалося. У 1911 р. церква отримала до 400 крб. прибутку. Відсотків з капіталу, що належали «причту», з 1905 р. щорічно надходило до 70 крб. Орендна плата з будинків та лавок становила 280 крб., з 5,5 десятин землі – 40 крб. Садибна земля при церкві мала задовільну якість і складала 50 кв. сажень 11,5 десятин. Середній прибуток з неї обраховувався у 80 крб. на рік: 40 крб. йшло на користь церкви, 40 крб. – на користь причту. У своїй власності церква мала три невеличкі лавки в одній будівлі, два будинки, обкладені цеглою, та три дерев'яні будинки. До причту належали дерев'яна м'ясна лавка, будинок, спільний з церквою, з якого половина орендного прибутку йшла на користь церкви. Більшість будинків були старими і потребували щорічного ремонту. Капиць, що відносились до церкви, не існувало. Опис церковного майна був заведений у 1904 р. Копії метричних книг зберігались з 1807 р., сповідальні розписи – з 1815 р.

Школи при церкві не існувало через бідність та малочисельність приходу, а діти, що відносились до нього, навчалися у школі при Анастасіївській церкві. Старостою Миколаївської церкви був дворянин Михайло Васильович Волоцький. У 1911 р. священником при церкві служив Олександр Миколайович Бумаков, 1847 р. н., син священника, у 1867 р. закінчивший Орловську духовну семінарію. Удовець, мав дочку Катерину 1889 р. н.

Приход Миколаївської церкви

Соціальний стан	Будинки	Чоловіки	Жінки
духовні	2	9	5
військові	10	17	24
статські	9	15	29
купці, міщани	48	135	161
селяни	14	33	34
іновірці	17	47	55
всього:	100	256	308

Продовження у наступному номері

**Віктор
ТЕРЛЕЦЬКИЙ**
**Краснавець-
дослідник
м.Шостка**

Продовження. Початок у номерах № 6 (60) 2013 г., 1 (61) 2014 г., 3 (63) 2014 г.

На жаль, даних про це ще не знайдено, проте можна говорити про перебування Галагана в іншому населеному пункті Глухівщини. У травні 1836 р. він записав до свого щоденника: «Полошки. Я в Малороссии! В моем отечестве! Я не могу описать то приятное чувство, которым я обладал, войдя в церковь (сегодня здесь храм, т.е. храмовой праздник) и увидя, что я опять нахожусь с мирными моими соотечественниками, которые (и мужчины, и женщины) так прекрасны!».

Коли раптово трагічно загинув син Галаганів Павло, Григорій Павлович в пам'ять про нього заснував у Києві закритий навчально-виховний заклад, який отримав назву Колегія Павла Галагана (1871). Гадаємо, що не випадково серед її учнів було чимало уродженців Глухівщини, зокрібно П.М. Малченко – згодом міський голова Глухова, В.Ю. Рябчевський – художник і педагог, В.М. Амосов (1870–1918) – голова Глухівської земської управи, М.П. Бек – син управителя маєтками Н.А. Терещенка, О.П. Трофименко – хімік, який працював у Женеві. В Колегії викладали глухівчани Я.М. Колубовський (філософія), М.І. Мурашко (малювання), Д.Н. Бурневський (математика), Г.А. Янчевецький (вчитель класичних мов, регент). Гадаємо, що не було випадковим і запрошення до керівництва Колегією славетного педагога К.Д. Ушинського, життя якого найтіснішим чином пов'язане з Глухівщиною, проте важка хвороба не дозволила Костянтину Дмитровичу очолити цей заклад.

Гербель Микола Васильович (26. XI (9.XII).1827 – 8(20)III.1883) – поет, перекладач, видавець. Невідомо, коли і як саме відбулося перше прочитання Гербелем «Кобзаря»: чи то в стінах Благородного пансіону при І-й Київській гімназії, чи коли навідувався до батька – командира Шосткинського порохового заводу, яким керував упродовж 1833–1850 рр.? Але відомо, що коли у 1846 р. поет по дорозі до Чернігова заїхав до Ніжина, то Гербель відразу ж поспішив побачитися з ним. Супутник Шевченка О.С. Афанасьєв-Чужбинський згадував, що в Ніжині до альбому Миколи Гербеля Тарас Григорович вписав рядки з поезії «Гоголю». Якщо не в Ніжині, то пізніше

Вовіки невичерпно- незбагненний Шевченко (Глухівський крайовий Шевченківський словник)

Микола Васильович Гербель

М.В. Гербель не міг не звернути увагу на поетові рядки: «Ти смієшся, а я плачу, Великий мій друже». Року 1852-го біля могили славетного полтавчанина Гербель у своєму вірші повторив бачення Т.Г. Шевченка своїми словами: «Улыбка скрывает печаль и смех заглушает рыдания». Шевченко добре запам'ятав Гербеля. 22 квітня 1857 р. у листі до сина історика України Миколи Маркевича Андрія він запитував: «Чи не зострінешся там часом з Гербелем, перекладчиком Слова о полку Игореві? Воно хоч і зветься Гербель, а такий же сірий хахол, як і ми з тобою, молодий мій друже! Отож як побачиш його, то подякуй йому за переклад Малоросійської думи, надрукованої в «Библиотеки для чтения».

Так, дійсно, в 12-му номері того журналу Гербель у власному перекладі вмістив вірш Шевченка «Думка», але під заголовком «Дума» («Нащо мені чорні брови...»). Це був найперший друкований російський переклад зі спадщини поета. По суті, Микола Гербель відкривав Шевченка Росії. Наступного 1857 р. в «Сыне Отечества» (№ 17) він вже друкує перші вісім рядків шевченківського вірша «Думи мої», переклади цих поезій уводить до своєї збірки «Отголоски» (цензурний дозвіл 13 жовтня 1857 р.), але, певна річ, знову без імені автора. У 1860-му настає черга найзначнішої праці над шевченківською поезією. Гербель за своєю редакцією видає «Кобзар» в перекладі російських поетів О. Плещеева, М. Михайлова, М. Курочкина, М. Берга, В. Крестовського, Л. Мея, вміщує одинадцять власних перекладів («Тополя», «Перебендя», «Тарасова ніч» «Катерина», «Доля», «Не додому вночі йдучи»,

«Пустка», «Заворожи мені, волхве!»). В основу лягли твори Шевченка з нового видання «Кобзаря» 1860 р. та альманаху «Хата». Вони були видані глухівчанами Данилом Каменецьким та Пантелеймоном Кулішем. Примірник свого видання «Кобзаря» Гербель подарував авторові з наступним написом: «Тарасу Григоровичу Шевченко от почитателя его таланта и переводчика и издателя его сочинений Николая Гербеля».

Бібліотека Шевченка була втрачена, але цей примірник «Кобзаря» зберігся у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. Згодом Гербель ще двічі (1869, 1876) перевидавав «Кобзар», а останнє, 4-е видання, вийшло вже після його смерті в Москві у 1905 р. Микола Васильович підготував перший бібліографічний покажчик творів Шевченка «Список печатных сочинений Шевченко и их переводов на русский язык». Покажчик входив до всіх гербельовських видань «Кобзаря». Стосунки з Гербелем тривали і після повернення поета із заслання. Як засвідчує альбом М.В. Гербеля, Шевченко подарував йому ще один свій автограф-запис поезії «Поставлю хату і кімнату». Микола Васильович, охайно вклеївши його до альбому, занотував, що це відбулося за два тижні до смерті Тараса Григоровича, і навіть слова поета, сказані при цій, напевно, їх останній зустрічі: «Ось вам на згадку мої останні вірші...І дарую їх вам, перекладачеві моєму «Кобзаря». У свою чергу видавець дарував свої книги Шевченкові. В особистій бібліотеці Тараса Григоровича крім згаданого «Кобзаря» (1860) знаходилися «Отголоски» (1858), видання «Шиллер в переводе русских писателей» (1857–1860), переклад Гербеля «Игорь, князь Северский» (1855), тобто вже друге видання своєї праці.

Горленко Василь Петрович (1(13).I.1853 – 14(27).IV.1907) – літературний критик, мистецтвознавець, фольклорист та етнограф. У пошуках спадщини Шевченка, її популяризації він спілкувався О.М. Лазаревським, В.П. Науменком, О.І. Левицьким, Б.Д. Грінченком, М.Ф. Біляшівським, О.С. Шашкевичем, Ф.Г. Лебединцевим, опублікував значну кількість праць, серед яких у «Шевченківському словнику» (К., 1976, Т. 1) називаються наступні: «Альбоми й малюнки Шевченка в зібранні В.В. Тарновського» (1886),

Продовження на стор. 8

Закінчення. Початок на стор. 6

«Ілюстрації Шевченка» (1888), «Альбом офортів Шевченка» (1891), «Шевченко – живописець і гравер» (1893). Лише в журналі «Киевская старина» протягом 1883–1899 рр. у 9-ти номерах він вмістив ще описи картин, малюнків і офортів Тараса Григоровича, листи, епізод щодо пам'ятника Кобзарю, рецензії на книги про Шевченка. Примітно, що серед цього матеріалу знаходимо відгуки на публікації літераторів з Глухівщини П. Куліша, М. Шугурова або про таких, як Розумовські, Василь Туманський, згадку про Терещенків.

Особливо В.П. Горленко переймався поемою «Гайдамаки» («Киевская старина», 1886, № 2), до якого Шевченко ввів Матвія

Василь Петрович Горленко

Карповича Значко-Яворського (учернецтві Мельхіседек, 1716–1809) і про якого йому сповіщав Ф.Г. Лебединцев. Звернувши увагу на рядки «Поміж возами попи з

кропилами пішли; за ними корогви несли, як на Великдень над пасками. «Моліться, братія, моліться! – Так благочинний начина», Василь Петрович виявив велику зацікавленість цією особою-благочинним. Під час своїх подорожей шляхами України він завернув до Глухівського Петропавлівського монастиря, оглянувши його, залишив нам нарис «В стародавней обители» (К., 1899), у якому розповів не лише про могилу ігумена, а й глухівський період чернецтва Мельхіседека. Додамо, що перу Горленка належала й праця «Фабрика фарфора Миклашевського» («Киевская старина», 1894, № 2), сировиною для якої служила «глухівка» – особлива глина, яка добувалася в с. Полошки.

Продовження в наступному номері

НАРОДНА ТРИБУНА

ІМ'Я ТВОЄЇ ВУЛИЦІ

Чудова пісня про рідну вулицю звучить у кінофільмі «Весна на Заречній улиці». Полюбилася вона і людям. Між іншим, є вулиця з такою назвою і в нашому древньому Глухові. Проста, красива назва.

А чи задумувались ви коли-небудь, яку назву носить ваша вулиця, площа, провулок, адже назва вулиці – це частка історії. Центральні вулиці нашого міста – Леніна і Радянська. Саме так волею глухівчан увічнено ім'я геніального вождя людства Володимира Ілліча Леніна і здобуток Великого Жовтня – Радянську владу. Ім'я В.І. Леніна носить і центральна площа міста. Десятки вулиць названо на честь видатних людей, земляків – К. Маркса, Ф. Енгельса, Пушкіна, Лермонтова, Шевченка, Некрасова,

Кошового, Кульбаки, Жужоми, Березовського та інших. Радянська дійсність, наші грандіозні здобутки в комуністичному будівництві дали назви вулицям Космонавтів, Гагаріна, Індустріальна, Ентузіастів, площі Праці. З історією нашого міста пов'язані назви вулиць Вислової, Партизанів, Глухівщини, Квасова та інших.

Дуже важливо, щоб люди знали, чому саме таку назву носить вулиця, провулок, площа. Бажано, щоб на найкращих будинках, як це зроблено в багатьох містах, були прикріплені спеціальні дошки, на яких роз'яснювалося б, на честь кого названа вулиця. Наприклад, вулиця Квасова носить ім'я видатного російського архітектора XVIII ст. Андрія Васильовича Квасова, який збудував у Глухові будинок Малоросійської колегії та інші споруди. Справа це важлива і

відіграла б значну роль у патріотичному вихованні населення. Про це повинен подбати виконком міської Ради народних депутатів, а в населених пунктах району – виконкоми місцевих Рад.

На жаль, у нашому місті, а особливо в селах району, багато вулиць і провулків носять назви, що не несуть ніякого історичного навантаження. Ну про що говорять такі прикрі назви провулків у Глухові, як Угловий, Бульварний, Водотеченський, Олексіївський, Пісочний та деякі інші? Чи не варто їх перейменувати, присвоїти їм сучасні милозвучні назви? А чому б не назвати вулицю Жертв революції вулицею Героїв революції? Це було б ближче до історичної дійсності. Є в нашому місті вулиця Танєва. Але нікому не відомо, на честь кого вона названа. Можливо, це помилка. Був відомий російський композитор, музикознавець С.І. Танєєв, але не Танєв. А про що говорить назва Лісковська?

Назва кожної вулиці, провулка, площі повинна бути красивою і зрозумілою кожному жителю міста чи села, відображати або ж історичне минуле, або соціалістичне сьогодення.

Газета «Народна трибуна», 1986 р.

Газета «Соборний майдан»

Засновник — Національний заповідник «Глухів»

Свідоцтво про реєстрацію № СМ 390 від 06.02.2004 р.

Адреса редакції: м.Глухів Сумської обл., вул.Шевченка, 30, тел. 2-35-57, e-mail: dikz@ukr.net

Номер підготовлено до друку у науково-дослідному відділі заповідника

Верстка Віктора ІСАЄВА

Газета надрукована у АТ «Шосткинська міська друкарня»

м.Шостка, вул. К.Маркса, 69

Підписано до друку 01.10.2014 р.

Тираж — 500 примірників. Замовлення № 5781.

Редакція газети «Соборний майдан» запрошує до творчого співробітництва науковців, краєзнавців, любителів старовини

Електронна версія на сайті <http://nz-hlukhiv.com.ua/>

Редакційна колегія

Світлана ЖУКОВА

Юрій КОВАЛЕНКО

Ірина МОШИК

Олександр МІРОШНИЧЕНКО

Віктор ІСАЄВ

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО